

ОДНОС ИНТЕРКУЛТУРАЛНЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ, ОСОБИНА ЛИЧНОСТИ И ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ РАЗВОЈА УЧЕНИКА*

*Марина В. Гридунова, Ирина А. Новикова, Милица Радојев**
и Дмитриј А. Шљахта*

Руски универзитет пријатељства народа,
Москва, Русија

Анстракт. У светлу процеса глобализације праћених порастом међуетничке напетости, постају актуелна истраживања особина личности које доприносе ефикасном функционисању у интеркултуралном контексту. Циљ спроведеног истраживања био је да се испита однос између интеркултуралне компетентности, особина личности и нивоа интелектуалног развоја ученика (N=121, 45% дечака) општеобразовне средње школе у Москви. За основу испитивања интеркултуралне компетентности узет је Бенетов развојни модел интеркултуралне осетљивости, а као дијагностички инструмент коришћена је Скала интеркултуралне осетљивости. Особине личности су дефинисане у складу са Петофакторским моделом и дијагностиковане помоћу скраћене верзије Петофакторског упитника. Ниво менталног (интелектуалног) развоја мерен је помоћу нормативног Школског теста интелектуалног развоја (ШТУР-2). На основу резултата истраживања установљено је да су особине личности као што су *савесност, екстраверзија и неуротицизам* повезане са показатељима интеркултуралне компетентности испитиваних средњошколаца, при чему је интензитет веза далеко већи у групи средњошколаца који имају нижи ниво интелектуалног развоја. Истовремено, средњошколци чији је ниво интелектуалног развоја виши склонији су прихватању културолошких разлика, док су они који имају нижи ниво интелектуалног развоја склонији њиховој апсолутизацији.

Кључне речи: интеркултурална компетентност, Петофакторски модел особина личности (FFM), развојни модел интеркултуралне осетљивости (DMIS), интелектуални развој, средњошколци из Москве.

* *Напомена.* Истраживање је реализовано у оквиру иницијативног научноистраживачког пројекта „Самореализација личности у мултикултуралној средини“ на бази катедре за социјалну и диференцијалну психологију Руског универзитета пријатељства народа (№ 050421-0-000).

** E-mail: milica.z.radojev@gmail.com

УВОД

Једну од најзначајнијих тенденција у развоју савременог света представљају процеси глобализације који задиру практично у све сфере људског живота. Интензивна интеракција међу представницима различитих култура одиграва се како на нивоу организација (владиних, профитних, професионалних, научних, образовних итд.), тако и на интерперсоналном нивоу. Представе о неопходности конструктивног дијалога са другим културама формирају се у свакој земљи и културној заједници на специфичан начин, условљен бројним факторима, међу којима су и историјски предуслови. Након распада СССР-а земље на постсовјетском простору морале су да траже нове путеве сарадње са стеченим суседима, некадашњим земљацима. Природна одбрамбена реакција на изненадне промене био је пораст етноцентричних ставова који се манифестовао, између осталог, кроз појаву ултрадесничарских омладинских покрета (нпр. скинхедси, „Покрет против илегалне имиграције”), чија правила налажу демонстрацију агресије према представницима других етничких група (Gromov & Martynov, 2009). Нажалост, такве идеје нису изгубиле свој утицај ни до данас и настављају да уносе у школе у Русији деструктивне моделе комуникације са децом миграната.

Несумњиво је да развој мултинационалне демократске државе није могућ без помака од етноцентризма ка етнорелативизму и прихватању културолошких разлика. Стога је задатак васпитања личности способне за успешно функционисање у интеркултуралном контексту постављен на највишем нивоу – у Министарству образовања и науке Руске Федерације – и утврђен у руском Федералном државном образовном стандарду: на етапи општег средњег образовања потребно је формирати „толерантну свест и понашање у мултикултуралном свету, спремност и способност за вођење дијалога са другим људима, достизање узајамног разумевања, налажење заједничких циљева и сарадњу ради њиховог остварења” (Federal State Standard of General Education, 2012). У складу са тим, степен развоја интеркултуралне компетентности матураната може служити као индикатор ефикасности решења овог задатка на нивоу руских школа.

Иако су руски педагози и психолози последњих деценија посвећивали доста пажње проблему развоја међуетничке толеранције (Baiborodova, 2003; Lebedeva, Luneva & Stefanenko, 2012; Spitsyna, 2006) и интеркултуралне компетенције на школском узрасту (Lineva, 2013; Prenko, 2005; Stepanova, 2007), истраживања интеркултуралне компетентности код средњошколаца готово да нису ни вршена. Таква истраживања су се у Русији спроводила претежно на студентском узорку (Gridunova, Novikova & Shlyahtha, 2017; Logashhenko, 2015; Novikova, 2016; Pochebut, 2012; Sheveleva, 2015). Ваља истаћи да је велики број западноевропских и америчких истраживања интеркултуралне компетентности спроведен

на узорку радника миграната, међу којима, највероватније, није било испитаника средњошколског узраста (нпр., Sinicrope, Norris & Watanabe, 2007; Van der Zee & Van Oudenhoven, 2014). У Србији и региону истраживања интеркултуралне осетљивости (компетентности) претежно су оријентисана на испитивање утицаја образовне средине на развој толеранције и интеркултуралне компетентности и то углавном на узорку наставника и студената педагошких смерова (Bedeković, 2015; Gošović, Mrše, Jerotijević, Petrović i Tomić, 2007; Dimitrijević i Petrović, 2014; Pečo, Mlinarević i Jindra, 2013; Škorc, 2012). Треба нагласити да се у појединим радовима интеркултурална компетентност тумачи у ширем смислу, као достизање узајамног разумевања и поштовања не само између припадника различитих етничких група, него и генерација, родних група, социјално-економских слојева (Škorc, 2012). С тим у вези, сматрамо да је испитивање фактора повезаних са интеркултуралном компетентношћу актуелно и значајно за практичан рад, као и да може допринети разradi програма усмерених на формирање и развој интеркултуралне компетентности код ученика средње школе.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Појам и модели интеркултуралне компетентности. С обзиром на то да још увек не постоји општеприхваћена дефиниција, структура и метод дијагностике интеркултуралне компетентности као психолошког конструкта, присутна је дисперзија термилошких одредница у зависности од теоријских позиција истраживача и конкретног аспекта истраживања интеркултуралне интеракције. У радовима релевантним за нашу тему користи се низ термина блиских по смислу, као што су *интеркултурална компетентност – intercultural competence* (Borghetti, 2013; Chibisova & Khukhlaev, 2008; Deardorff, 2006; Sinicrope, Norris & Watanabe, 2013), *интеркултурална комуникациона компетентност – intercultural communicative competence* (Byram, 1997; Skopinskaja, 2009), *интеркултурална осетљивост – intercultural sensitivity* (Skopinskaja, 2009; Hammer, Bennett & Wiseman, 2003; Pochebut & Logashhenko, 2016), *мултикултурална ефикасност – multicultural effectiveness* (Van der Zee & Van Oudenhoven, 2014) и неки други. Термин *интеркултурална компетентност (intercultural competence)*, са наше тачке гледишта, не само да је најчешће коришћен у истраживањима, већ је и најшири од наведених. Стога у раду користимо овај термин у најширем смислу, као интегративни назив за феномен понашања и функционисања личности у мултикултуралном простору наспрам различитих аспеката интеркултуралне разноликости и дијалога.

У науци се временом формирала традиција примене различитих модела у истраживању интеркултуралне компетентности. По правилу, модел садржи дефиницију интеркултуралне компетентности, опис њене

структуре, критеријума и нивоа. Према класификацији Шпицберга и Шенона (Spitzberg & Changnon, 2009), ови модели се могу поделити на адаптационе (интеркултурална компетентност као резултат адаптације на другу културну средину), структурне (фокус на карактеристикама и односу компонената), каузалне (узрочно-последичне везе међу компонентама), кооријентационе (узајамна зависност учесника интеркултуралне интеракције) и развојне (издвајање стадијума развоја интеркултуралне компетентности). Међу последњима је један од најзначајнијих и коришћених у пракси модела – Бенетов развојни модел интеркултуралне осетљивости (Developmental Model of Intercultural Sensitivity, DMIS) (Bennett, 1993). Са нашег становишта, термин *интеркултурална осетљивост* који је коришћен у овом моделу суштински се може поистоветити са термином *интеркултурална компетентност*, јер описује шири дијапазон манифестација овог феномена, а не само његову емоционалну компоненту (осетљивост на културолошке разлике). Посматрамо модел DMIS као један од модела интеркултуралне компетентности и стога надаље користимо термине *интеркултурална осетљивост* и *интеркултурална компетентност* као синониме, што је у складу са позицијом Шпицберга и Шенона (Spitzberg & Changnon, 2009), као и Бољшакове и Терехове (Bolshakova & Terekhova, 2011).

У складу са DMIS моделом интеркултурална компетентност се посматра као процес промене односа према културолошким разликама кроз неколико стадијума. Прва три стадијума овог модела су етноцентрична, односно илуструју склоност ка виђењу света око себе кроз призмину сопствене културе:

- стадијум *порицања* одликује се неодређеним или индиферентним односом према другим културама и културолошким разликама; притом се сопствена култура види као једини могући начин живљења;
- у стадијуму *одбране* формира се психолошка одбрана од културолошких разлика, пошто се исте доживљавају као претња устаљеном начину живљења;
- у стадијуму *минимизирања* примећује се тенденција ка признавању очигледних, површинских разлика између култура, али се задржава уверење да су основне категорије мишљења и понашања универзалне.

Наредна три стадијума су етнорелативистичка, што значи да се у њима формирају представе о релативности културних норми и традиција:

- стадијум *прихватања* подразумева прихватање културолошких разлика, односно сопствена култура почиње да се посматра као један од могућих начина живљења;

- у стадијуму *адаптације* долази до ширења сопствених културних граница; формирају се навике адекватног понашања у другој културној средини;
- стадијум *интеграције* карактерише интеграција других културних погледа на свет са сопственим погледом.

Бенетов модел се користи како у оригиналној верзији, тако и као основа за разраду нових модела у зависности од циљева и задатака истраживања (према подацима које износи Хамер (Hammer, 2017), до сада је на бази овог модела спроведено око 85 истраживања). Последњих година модел DMIS користе и руски психолози. Најпознатија је модификација Хухлајева и Чибисове (Chibisova & Khukhlaev, 2008) која у поређењу са Бенетовим моделом има мање стадијума, издвојених факторском анализом на руском узорку (*апсолутизација и минимизирање* представљају етноцентричне стадијуме, *амбивалентност* – прелазни стадијум, *прихватање* – етнорелативистички стадијум).

Фактори интеркултуралне компетентности. У савременим истраживањима узимају се у обзир различите групе фактора који могу утицати на развој интеркултуралне компетентности, као што су социјално-културолошки, групни и особине личности (Kornilova, 2012; Logashhenko, 2015; Pochebut, 2012; Van der Zee & van Oudenhoven, 2013). У прву групу фактора спада тип градске средине, усмереност и ниво образовања, етничка припадност, искуство интеркултуралне интеракције (Logashhenko, 2015). У групне факторе спада родни, узрасни, етнички састав групе у којој се манифестује интеркултурална компетентност.

Постоји неколико приступа истраживању особина личности као фактора интеркултуралне компетентности. У складу са ABC моделом интеркултуралне компетентности (Varhegyi & Nann, 2011), овај феномен се дефинише као психолошка структура коју чине три компоненте: афективна (A – affective), понашајна (B – behavioral) и когнитивна (C – cognitive), уједињене око сржи интеркултуралне компетентности – идентитета. Афективна компонента обухвата емоционалну регулацију и стратегије превладавања. Понашајна компонента везана је за успостављање међуљудских односа. Когнитивна компонента подразумева освешћивање стереотипа, способност перцепције културног контекста и знања о механизмима културе. Са наше тачке гледишта, когнитивна компонента овог феномена може такође бити повезана са социјално-психолошким нормама, односно са захтевима и очекивањима које културна заједница поставља пред личност у виду традиција, јавног мњења, курикулума, образовних норми итд. Концепт социјално-психолошких норми у руској психологији је разрађивао Гуревич и он се ослања на поимање психичког развоја као процеса усвајања интелектуалних, моралних, естетских и других достигнућа претходних покољења (Gurevich, 1998). Савладавање система социјално-психолошких норми је манифес-

тација свесне активности субјекта, тежње ка адаптацији на социјално окружење, стремљења ка компетентности у академској или професионалној сфери, заузимању жељеног положаја у друштву. Концепт социјално-психолошких норми чини основу нормативног приступа у психодијагностици који подразумева коришћење тестова интелектуалног развоја оријентисаних на норму, односно на неки обавезни минимум школског програма. Овај приступ може бити перспективан при истраживању културних норми, механизма и атрибута у садржају школског програма. Стога у овом раду у циљу испитивања когнитивног фактора повезаног са интеркултуралном компетентношћу узимамо у обзир ниво интелектуалног развоја, који се може дијагностиковати помоћу нормативног Школског теста интелектуалног развоја (Akimova, 2015).

Један од праваца истраживања интеркултуралне компетентности односи се на испитивање њеног односа са особинама личности које припадају моделу Великих пет и Петофакторском моделу (емоционална стабилност, екстраверзија, савесност, сарадљивост, отвореност ка искуству). Петофакторски модел и Петофакторска теорија личности Косте и Макреја (McCrae & John, 1992) тренутно се примењују у многим земљама (Allik, Church, Ortiz, Rossier, Hřebíčková, de Fruyt, Realo & McCrae, 2017). Однос ових особина и интеркултуралне компетентности, као и њених индиректних показатеља (нпр. професионалне ефикасности у другој културној средини, интеркултуралне адаптације), прилично је испитан у западним земљама (Caligiuri, 2000; Dalton & Wilson, 2000; Huang & Chi, Lawler, 2005; Matsumoto, LeRoux, Robles & Campos, 2007; Shaffer, Harrison & Gilley, 1999; Van der Zee & Van der Gang, 2007; Van der Zee & Van Oudenhoven, 2014; Yeke & Semerciöz, 2016), док у руској психологији није готово уопште разматран, ако се изузму истраживања толеранције (Murzakanova, 2015) или интеркултуралне адаптације страних студената, међу којима је испитивана и веза стидљивости (особине која не спада у овај модел) и адаптације (Kameneva & Radojev, 2016; Novikova, 2016).

У току је и истраживање односа интеркултуралне компетентности (у складу са модификацијом Бенетовог модела коју су предложили Хухлајев и Чибисова) и особина личности код руских студената. Прелиминарни резултати потврђују постојање значајних веза између испитиваних варијабли: (1) *отвореност ка искуству и савесност* су позитивно повезане са *прихватањем* културолошких разлика; (2) *екстраверзија и сарадљивост* повезане су са *амбивалентношћу* ставова према овим разликама; (3) *сарадљивост* је повезана са склоношћу ка *апсолутизацији* њиховог утицаја на процес интеракције (Gridunova, Novikova & Shlyahta, 2017).

Повезаност интеркултуралне компетентности као сложеног и мултикомпонентног проблема са особинама личности може имати медијаторе у виду других психолошких конструката, нпр. различитих видова

интелигенције. Испитујући однос интеркултуралне компетентности, особина личности и културалне интелигенције, Јеке и Семерџиоз су дошли до закључка да особине личности доприносе интеркултуралној осетљивости, али њихов допринос може бити мање изражен код особа са високим степеном културалне интелигенције, односно аутори сматрају да културална интелигенција доприноси интеркултуралној компетентности у већој мери него особине личности (Yeke & Semerciöz, 2016). Истражујући прогностички значај опште интелигенције, особина личности и специфичних психолошких вештина (емоционалне регулације, отворености, флексибилности и критичког мишљења) у контексту интеркултуралне адаптације, Маџумото и сарадници (Matsumoto *et al.*, 2007) закључују да општа интелигенција и особине личности представљају биолошке предуслове за успешно функционисање у интеркултуралном простору, али њихов допринос не обухвата толико широк дијапазон аспеката адаптације као допринос специфичних вештина. Даље, ови аутори претпостављају да интелигенција и особине личности модеришу израженост ових вештина и на тај начин врше улогу медијатора између вештина и интеркултуралне адаптације.

Истраживања интеркултуралне компетентности у контексту повезаности са особинама личности и нивоом интелектуалног развоја у руској психологији раније нису спровођена.

МЕТОДОЛОГИЈА

Основни циљ овог истраживања био је да се испита повезаност интеркултуралне компетентности, особина личности и нивоа интелектуалног развоја ученика општеобразовне средње школе у Москви.

Хипотезе истраживања. На основу прегледа литературе претпоставили смо да:

- (1) постоји повезаност између особина личности и интеркултуралне компетентности;
- (2) интелектуални развој средњошколаца позитивно корелира са етнорелативистичким стадијумом *прихватања* и негативно са етноцентричним стадијумима *минимизирања* и *апсолутизације*;
- (3) повезаност интеркултуралне компетентности и особина личности има специфичне одлике у групама са различитим нивоом интелектуалног развоја.

У циљу провере ове хипотезе потребно је решити следеће задатке истраживања:

- (1) испитати повезаност интеркултуралне компетентности и особина личности;

- (2) испитати повезаност интеркултуралне компетентности и нивоа интелектуалног развоја;
- (3) упоредити израженост интеркултуралне компетентности у групама средњошколаца који имају различит ниво интелектуалног развоја;
- (4) упоредити интензитет повезаности интеркултуралне компетентности и особина личности у групама са различитим нивоом интелектуалног развоја.

Инструменти истраживања. За потребе истраживања интеркултуралне компетентности коришћен је инструмент Скала интеркултуралне осетљивости који су конструисали руски етнопсихолози Хухлајев и Чибисова (адаптација Логашћенко) на основу DMIS модела (Chibisova & Khukhlaev, 2008; Logashhenko, 2015). Инструмент се састоји из 5 супскала: *минимизирање, апсолутизација, амбивалентност, прихватање* и скала лажи. Овај инструмент садржи 51 тврдњу коју испитаник оцењује на скали од 0 (у потпуности се слажем) до 10 поена (уопште се не слажем). Ради згодније обраде, извршена је модификација кључа у оквиру које је инверзна скала одговора замењена директном.

За испитивање особина личности коришћена је скраћена верзија Петофакторског упитника П. Косте и Р. Макреја (P. Costa и R. McCrae) коју су за руско говорно подручје адаптирали М. В. Бодунов и С. Д. Бирјуков (Bodunov & Birjukov, 1989). Упитник садржи 60 тврдњи са којима испитаник изражава степен сагласности на скали од 1 до 5.

Треба нагласити да су за оба инструмента проверене поузданост и интерна валидност помоћу коефицијената Кронбахова α и ω (Omega hierarchical) Макдоналда на узорку од 509 испитаника (121 ученик средње школе и 388 студената), а резултати су представљени у Табели 1. Скале скраћене верзије Петофакторског упитника показале су задовољавајућу усклађеност. Усклађеност ајтема већине супскала оригиналне верзије Скале интеркултуралне осетљивости није била задовољавајућа, те је низ тврдњи изостављен из даље обраде. Напошетку је при обради података остављено 8 најусклађенијих тврдњи за сваку од 4 основне скале и 6 за скалу лажи (вредност Кронбахове алфе је 0,7 и више; McDonald's ω (Omega hierarchical) по модулу је више од 0,2). У Табели 1 представљени су резултати испитаног узорка ученика, као и коефицијенти поузданости и валидности за 38 усклађених ајтема.

Ниво интелектуалног развоја мерен је помоћу једног од најчешће коришћених у руским школама нормативног Школског теста интелектуалног развоја, даље у тексту ШТУР-2 (рус. „Школьный тест умственного развития”, ШТУР-2) који су конструисали Акимова и сарадници (Akimova, 2005). ШТУР-2 укључује 8 подтестова: 1, 2 – информисаност, 3 – аналогија, 4 – класификација, 5 – генерализација, 6 – нивои бројева, 7, 8 – поимање простора. Тест садржи укупно 129 задатака, који захте-

вају како избор међу понуђеним одговорима, тако и самосталне одговоре. Збир резултата подтестова даје укупни скор и служи као критеријум за одређивање нивоа развоја. Према предложеним нормама за ученике 9. разреда, издвајају се четири нивоа: испод узрасне норме (0–45 поена), узрасна норма (46–70 поена), виша узрасна норма (71–100 поена), изнад узрасне норме (101–148 поена). ШТУР-2 има две еквивалентне форме – А и Б; у овом истраживању коришћене су обе. Инструмент има следеће метријске карактеристике: еквивалентност паралелних форми по укупном скору 0,83; хомогеност 0,96–0,98; тест-ретест поузданост укупног скорa форме А – 0,93, форме Б – 0,90. Коефицијенти валидности у односу на резултате теста интелигенције Р. Амтхауера износе 0,75; у односу на школски успех – 0,57 (форма А) и 0,54 (форма Б) (Акімова, 2005: 129).

За потребе статистичке обраде коришћени су методи дескриптивне статистике, корелационе анализе, Mann-Whitney u-test, Welch t-test. Статистичка обрада извршена је у компјутерском програму R (верзија 2.3.3.).

Узорак истраживања. У истраживању је учествовао 121 ученик 9. разреда општеобразовне школе у Москви, међу њима 54 (45%) дечака и 67 (55%) девојчица. Просечни узраст испитаника је 15,5 година. Етнички састав узорка укључује представнике руске, татарске, украјинске, јеврејске, јерменске и узбечке етничке групе, али огромну већину чине Руси. На основу резултата ШТУР-2 узорак је подељен у две групе: (1) Г1 – ученици на вишем нивоу когнитивног развоја (1. и 2. ниво према ШТУР-2: 70 и више поена) – 75 (62%) испитаника, (2) Г2 – ученици на нижем нивоу когнитивног развоја (3. и 4. ниво према ШТУР-2: мање од 70 поена) – 46 (38%) испитаника.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Основни параметри дескриптивне статистике целокупног узорка и према групама представљени су у Табели 1.

Табела 1: *Дескриптивна статистика података добијених помоћу свих коришћених инструмената (N=121)*

Варијабле	Аспекти	M				SD		α	ωh
		Сви	Г1	Г2	Сви	Г1	Г2		
Особине личности	неуротицизам	35,67	35,13	36,54	5,48	5,32	5,67	0,80	0,59
	екстраверзија	40,06	40,07	40,04	4,75	4,55	5,09	0,82	0,61
	отвореност ка искуству	35,86	35,88	35,83	4,31	4,25	4,46	0,60	0,37
	сарадљивост	38,07	38,04	38,11	4,79	4,69	4,99	0,70	0,62
Интеркултурална компетентност	савесност	38,88	39,00	38,70	4,09	4,42	3,54	0,82	0,59
	прихватање	52,69	55,49	48,13	14,66	13,06	16,07	0,78	0,70
	амбивалентност	50,45	50,24	50,78	12,54	12,72	12,36	0,71	0,56
	апсолутизација	35,10	32,39	39,52	15,25	14,33	15,82	0,75	0,57
Интелектуални развој	минимизирање	52,17	52,48	51,67	10,60	10,96	10,08	0,67	0,41
	информисаност1	13,44	15,77	9,63	3,96	2,10	3,25	*	*
	информисаност2	14,23	16,31	10,85	4,07	2,57	3,80	*	*
	аналогија	13,17	15,96	8,61	5,50	4,36	3,90	*	*
поимање простора	класификација	11,80	13,40	9,20	3,41	2,75	2,71	*	*
	генерализација	11,63	14,68	6,65	6,16	5,34	3,68	*	*
	укупни скор	4,70	5,55	3,33	2,21	1,97	1,87	*	*
укупни скор		75,91	90,71	51,78	23,16	14,03	12,09	*	*

Напомена. *метријска провера инструмента ШТУР-2 није вршена; коришћени су подаци аутора инструмента (Акімова, 2005: 129).

За решавање првог истраживачког задатка, односно испитивања повезаности интеркултуралне компетентности и особина личности, извршена је корелациона анализа, а резултати су представљени у Табели 2.

Табела 2: Повезаност интеркултуралне компетентности и особина личности (N=121)

Особине личности	Аспекти интеркултуралне компетентности			
	Прихватање	Амбивалентност	Апсолутизација	Минимизирање
Неуротицизам	-0,17	-0,14	0,06	0,08
Екстраверзија	0,20*	0,15	0,13	0,16
Отвореност ка искуству	0,05	0,15	0,16	0,05
Сарадљивост	0,01	0,08	0,09	-0,15
Савесност	0,27***	0,17	-0,10	0,22*

Напомена. * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Као што се може видети из Табеле 2, интеркултурална компетентност најинтензивније је повезана са *савесношћу*. Статистички значајна позитивна повезаност између *прихватања* и *савесности* илуструје склоност промишљене и одговорне личности да се пажљиво односи према ситуацији интеркултуралне интеракције, води рачуна о свом понашању и узима у обзир културолошке разлике. Нешто мање значајна је повезаност *савесности* и *амбивалентности*, будући да ће личност која се налази на прелазној етапи од етноцентризма ка етнорелативизму у мањој мери обраћати пажњу на културолошке разлике у процесу комуникације у поређењу са етнорелативистички усмереном личношћу. Интересантна је повезаност *савесности* и етноцентричне скале *минимизирања*. Популарна међу данашњим средњошколцима идеја космополитизма може бити повезана са порицањем значаја националних карактеристика, што се манифестује кроз „свесно” непримећивање и „свесно” неузимање у обзир културолошких разлика у процесу интеркултуралне интеракције. *Екстраверзија* је статистички значајно повезана са *прихватањем*, што сведочи о склоности друштвенијих и активнијих ученика да прихватају и узимају у обзир културну специфичност својих саговорника. Када се ови резултати упореде са резултатима добијеним на узорку руских студената (Gridunova, Novikova & Shlyahta, 2017), може се констатовати да се у оба случаја поклапа позитивна веза између *савесности* и *прихватања*.

Дакле, прва хипотеза нашег истраживања потврђена је само делимично: у групи средњошколаца особине личности су мање интензивно

повезане са интеркултуралном компетентношћу него што се претпостављало, што може бити последица малог узорка (многе корелације су близу нивоа статистичке значајности).

Да бисмо решили други задатак, односно да бисмо испитали повезаност интеркултуралне компетентности и нивоа интелектуалног развоја, извршена је корелациона анализа на целом узорку, а резултати су представљени у Табели 3.

Табела 3: Повезаност интеркултуралне компетентности и нивоа интелектуалног развоја ($N=121$)

Аспекти интелектуалног развоја	Аспекти интеркултуралне компетентности			
	Прихватање	Амби-валентност	Апсолутизација	Минимизирање
Информисаност 1	0,21*	0,00	-0,21*	0,06
Информисаност 2	0,22**	0,08	-0,18*	0,05
Аналогија	0,28***	0,07	-0,29***	0,04
Класификација	0,30***	0,08	-0,20*	0,02
Генерализација	0,19*	-0,02	-0,21*	-0,06
Поимање простора	0,15	0,08	-0,09	0,11
Укупни скор	0,27***	0,04	-0,25***	0,03

Напомена. * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Из Табеле 3 се види да готово сви аспекти интелектуалног развоја позитивно корелирају са *прихватањем* и негативно са *апсолутизацијом* културолошких разлика. Чини се логичном претпоставка да већа информисаност ученика о свету који их окружује доприноси прихватању културне специфичности других народа, и обрнуто, непознавање норми, обичаја, традиција других култура може водити ка прецењивању улоге културолошких разлика. Ученици са израженијом способношћу аналогije, класификације и генерализације перципираних културних појава, односно они који дубље анализирају културни контекст у коме се одвија интеракција, очигледно су спремнији да разумеју културолошке разлике и свесно користе стечена знања о другим културама. Са друге стране, ученици са слабо израженим аналитичким способностима подложнији су распрострањеним етничким стереотипима, прецењивању значаја културолошких разлика за интеракцију. Постојање значајне повезаности аспеката интеркултуралне компетентности и укупног скорa теста ШТУР-2 сведочи о томе да што је виши ниво когнитивног развоја детета, то је код њега израженија тенденција ка етнорелативизму, док

нижи ниво когнитивног развоја чешће прате етноцентрични ставови и склоност ка апсолутизацији утицаја културолошких разлика.

Да бисмо решили трећи истраживачки задатак и додатно проверили другу хипотезу, извршена је подела узорка у две групе – према нивоу интелектуалног развоја – које су потом упоређене према изражености интеркултуралне компетентности. У Табели 4 представљени су резултати упоредне анализе извршене помоћу два статистичка критеријума.

Табела 4: Разлике у интеркултуралној компетентности код средњошколаца са вишим и нижим нивоом интелектуалног развоја

Варијабле	Аспекти	M Г1	M Г2	M dif	Welch t-test		Mann-Whitney u-test	
					t	P	U	P
	прихватање	55,49	48,13	7,36	2,62	0,01**	2215	0,01**
Интеркултурална компетентност	амбивалентност	50,24	50,78	0,54	0,23	0,82	1679	0,81
	апсолутизација	32,39	39,52	7,13	2,50	0,01**	1294,5	0,02*
	минимизирање	52,48	51,67	0,81	0,41	0,68	1861,5	0,47

Напомена. * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Анализом су установљене разлике у интеркултуралној компетентности међу средњошколцима са вишим и нижим нивоом интелектуалног развоја. Као што се види из Табеле 4, код ученика са вишим нивоом интелектуалног развоја (Г1) виши су показатељи *прихватања*, а код ученика са нижим нивоом интелектуалног развоја (Г2) – показатељи *апсолутизације*, што је у складу са подацима корелационе анализе (Табела 3). Ови резултати сведоче о томе да је висок интелектуални развој средњошколаца позитивно повезан са интеркултуралном компетентношћу, односно са склоношћу да се примећују, прихватају и узимају у обзир културолошке разлике у процесу интеракције. Насупрот томе, средњошколци са нижим интелектуалним способностима су по правилу склони апсолутизацији културолошких разлика и сматрају их непрестивом препреком у интеркултуралној интеракцији. Резултати корелационе и упоредне анализе говоре у прилог нашој другој хипотези и у сагласју су са подацима других аутора о значају различитих видова интелигенције за интеркултуралну компетентност и њене индиректне показатеље (Matsumoto *et al.*, 2007; Yeke & Semerciöz, 2016).

Табела 5: Повезаност интеркултуралне компетентности и особина личности код ученика са различитим нивоом интелектуалног развоја

Особине личности	Аспекти интеркултуралне компетентности							
	Прихватање		Амбивалентност		Апсолутизација		Минимизирање	
	Г1	Г2	Г1	Г2	Г1	Г2	Г1	Г2
Неуротицизам	-0,24*	0,01	-0,20	-0,08	-0,05	0,19	0,16	-0,07
Екстраверзија	0,09	0,33*	0,13	0,16	0,12	0,14	0,06	0,35*
Отвореност ка искуству	0,00	0,05	0,03	0,35*	0,14	0,22	0,03	0,09
Сарадљивост	0,00	-0,01	0,08	0,04	0,05	0,12	-0,18	-0,12
Савесност	0,15	0,42***	0,05	0,40**	-0,10	-0,05	0,14	0,34*

Напомена. * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Табела 6: Повезаност аспеката интеркултуралне компетентности и интелектуалног развоја код ученика са различитим нивоом интелектуалног развоја

Аспекти интелектуалног развоја	Аспекти интеркултуралне компетентности							
	Прихватање		Амбивалентност		Апсолутизација		Минимизирање	
	Г1	Г2	Г1	Г2	Г1	Г2	Г1	Г2
Информисаност 1	0,00	0,15	-0,12	0,02	0,00	0,19	0,00	0,24
Информисаност 2	0,05	0,21	-0,11	-0,01	0,05	0,31*	-0,03	0,20
Аналогија	0,14	0,06	-0,22	-0,13	0,10	0,14	-0,08	0,11
Класификација	0,15	0,28	-0,13	-0,06	0,13	0,14	-0,10	0,15
Генерализација	0,01	0,01	-0,07	-0,17	0,06	-0,21	-0,12	-0,10
Познавање простора	0,15	-0,18	-0,08	0,18	0,21	0,02	0,16	-0,08
Укупни скор	0,16	0,09	-0,19	-0,05	0,09	0,18	-0,09	0,15

Напомена. * $p \leq 0,05$

Да бисмо проверили трећу хипотезу и одговорили на четврти задатак, извршена је корелациона анализа испитиваних варијабли у подгрупама средњошколаца са различитим нивоом интелектуалног развоја (Табела 5 и 6).

Резултати представљени у Табели 5 дозвољавају нам да закључимо да је повезаност умереног интензитета између *савесности* и аспеката интеркултуралне компетентности, добијена на целокупном узорку (Табела 2), карактеристична пре свега за ученике са нижим нивоом интелектуалног развоја (Г2). Притом, у овој групи су и друге особине личности интензивније повезане са аспектима интеркултуралне компетентности: *екстраверзија* је позитивно повезана са *прихватањем* и *минимизирањем*, а *отвореност ка искуству* са *амбивалентношћу*. У групи ученика са вишим нивоом интелектуалног развоја (Г1) нађена је једино негативна повезаност *неуротицизма* и *прихватања*.

Поред тога, готово да нема значајних корелација аспеката интеркултуралне компетентности и интелектуалног развоја у свакој од група понаособ, иако су на целом узорку резултати потпуно другачији (Табела 3).

Дакле, интеркултурална компетентност је интензивније повезана са нивоом интелектуалног развоја него са особинама личности, ако се узме у обзир цео узорак. Међутим, ако посматрамо групе средњошколаца са високим и ниским нивоом интелектуалног развоја понаособ, примећују се специфичне везе између интеркултуралне компетентности и особина личности, што је у сагласју са трећом хипотезом истраживања. Ове чињенице подстичу на претпоставку о медијаторској улози интелигенције између особина личности и интеркултуралне компетентности, што је у складу са закључцима других аутора (Matsumoto *et al.*, 2007; Yeke & Semerciöz, 2016) и у нашем случају представља хипотезу за будућа истраживања.

ЗАКЉУЧАК

У овом истраживању установљене су чињенице у корист хипотезе о повезаности особина личности, пре свега *савесности* и *екстраверзије*, са аспектима интеркултуралне компетентности средњошколаца, али карактер и интензитет тих веза варирају у групама са различитим нивоом интелектуалног развоја. Код ученика са вишим нивоом интелектуалног развоја повезаност интеркултуралне компетентности и особина личности је слабијег интензитета; они су, такође, склонији примећивању и прихватању културолошких разлика у процесу интеракције. Код ученика са нижим нивоом интелектуалног развоја установљена је јача повезаност интеркултуралне компетентности и особина личности. Притом су ови ученици склонији апсолутизацији разлика између култура и доживљавању ових разлика као непремостивих препрека у интеркултуралној интеракцији.

Практичне импликације добијених резултата односе се на разраду програма усмереног на развој интеркултуралне компетентности средњошколаца, при чему у фокусу пажње треба да буде стимулација интелектуалног развоја (ерудиције и мисаоних операција), али посебну пажњу заслужују и особине личности (нарочито у раду са средњошколцима који имају потешкоће у интелектуалном развоју).

Једно од ограничења овог рада представља мали узорак (услед етичких проблема испитивања међуетничких односа у руским школама) и с тим у вези немогућност примене појединих статистичких метода. Стога перспективу даљег истраживања видимо у проширењу емпиријске базе, усавршавању инструмената, као и у примени сложених метода статистичке обраде (регресионе и латентно-структурне анализе) у циљу опсежнијег проучавања повезаности интеркултуралне компетентности и особина личности кроз проверу медијаторске улоге интелектуалног развоја.

Коришћена литература

- Akimova, M. K. (Ed). (2005). *Psihologičeskaja diagnostika: Uchebnoe posobie (Psychological diagnostics: textbook)*. St. Petersburg: Peter.
- Allik, J., Church, A. T., Ortiz, F. A., Rossier, J., Hřebíčková, M., de Fruyt, F., Realo, A. & McCrae, R. (2017). Mean profiles of the NEO Personality Inventory. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 48(3), 402–420. DOI: 10.1177/0022022117692100.
- Baiborodova, L. V. (2003). Vospitanie tolerantnosti v processe organizacii dejatel'nosti i obshhenija shkol'nikov (Tolerance education in the process of organization activity and communication of students). *Yaroslavl pedagogical Bulletin*, 1, 31–39.
- Bedeković, V. (2015). Interkulturalna kompetentnost pedagoga u odgoju i obrazovanju za interkulturalne odnose, *Školski vjesnik*, 64(1), 7–24.
- Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In M. Paige (Eds.), *Education for the intercultural experience* (pp. 21–71). Yarmouth, ME: Intercultural Press.
- Bodunov, M. V. & Biryukov, S. D. (1989). *Big 5: Five-factor inventory*. Adapted and reproduced by special permission of the Publisher, Psychological Assessment Resources from the NEO Five Factor Inventory by P. Costa, R. McCrae. Form S. Moscow: RAS.
- Bolshakova, O. B. & Terekhova, T. A. (2011). Foreign conceptual models of intercultural competence (part 1). *Psychology in economy and management*, 2, 84–96.
- Borghetti, C. (2013). Considerations on dynamic assessment of intercultural competence. Diversity, plurilingualism and their impact on language testing and assessment. *TEASIG Conference Proceedings*, Siena 2013 (pp. 17–20).
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Caligiuri, P. (2000). The Big Five personality characteristics as predictors of expatriates' desire to terminate the assignment and supervisor-rated performance. *Personnel Psychology*, 53, 67–88.
- Chibisova, M. & Khukhlaev, O. (2008). Measuring teachers' intercultural competence: Towards a theory-based instrument. *Book of Abstracts of the 19th International Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology*, Bremen (pp. 237–238).

- Dalton, M. & Wilson, M. (2000). The relationship of the Five-Factor model of personality to job performance for a group of Middle Eastern expatriate managers. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31, 250–258.
- Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in Intercultural Education*, 10, 241–266. DOI: 10.1177/1028315306287002
- Dimitrijević, B. i Petrović, D. (2014). Pristupi i strategije za multikulturalno obrazovanje nastavnika. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 46(1), 69–90.
- Federal State Standard of General Education (Federal'nyi gosudarstvennyi obrazovatel'nyi standart obshchego obrazovaniya). (2012). Retrieved February 20, 2017 from the World Wide Web <http://минобрнауки.рф/документы/543>
- Gošović, R., Mrše, S., Jerotijević, M., Petrović, D. i Tomić, V. (2007). *Vodič za unapređenje interkulturalnog obrazovanja*. Beograd: FOD i Grupa MOST.
- Gridunova, M. V., Novikova, I. A. & Shlyahtha, D. A. (2017). Mezhhkul'turnaja kompetentnost' i faktory "Bol'shoi pyaterki": k postanovke problemy (Intercultural competence and the Big Five factors: statement of the problem). *Izvestiya of Saratov University. New series. Series: educational Acmeology. Developmental and educational psychology*, 6(1), 140–147.
- Gromov, D. V. & Martynov, M. Yu. (Eds.) (2009). *Molodezhnye subkul'tury Moskvy (Youth subcultures of Moscow)*. Moscow: IEA RAN.
- Gurevich, K. M. (1998). *Problemy differencial'noi psikhologii (Problems of differential psychology)*. Moscow: Voronezh.
- Hammer, M. R., Bennett, M. J. & Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: The Intercultural Development Inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 421–443. DOI: 10.1016/S0147-1767(03)00032-4
- Hammer, M. (2017). *Bibliography of publications related to the Intercultural development inventory* Retrieved January 22, 2017 from the World Wide Web <https://idiinventory.com/wp-content/uploads/2013/08/Bibliography-of-Publications-Related-to-the-Intercultural-Development-Inventory-08-12-2015.pdf>
- Huang, T., Chi, S. & Lawler, J. J. (2005). The relationship between expatriates' personality traits and their adjustment to international assignments. *International Journal of Human Resource Management*, 16, 1656–1670.
- Kameneva, G. N. & Radojev, M. (2016). To the matter of studying shyness in a context of students' intercultural adjustment, *RUDN Journal of Psychology and Pedagogics*, 3, 70–79.
- Kornilova, M. V. (2012). *The dynamics of intercultural competence in mono – and multicultural groups (based on the intercultural training)* (Ph.D. thesis). Moscow: Moscow City Psychological-Pedagogical University.
- Khukhlaev, O. E. & Chibisova, M. Yu. (2010) Theoretical and practical issues of intercultural communication: current trends. *Psychological Science and Education*, 5, 168–179.
- Lebedeva, N. M., Luneva, O. V. & Stefanenko, T. G. (2012). *Trening etnicheskoy tolerantnosti dlya shkol'nikov (Training of ethnic tolerance for school children)*. Moscow: MAKS Press.
- Lineva, E. A. (2013). Kollazhirovanie kak metodicheskij priem formirovaniya mezhhkul'turnoj kompetencii u detej mladshego shkol'nogo vozrasta (Collage as a methodological procedure for the formation of intercultural competence in children of primary school age). *Lingua mobilis*, 3(42), 111–115.
- Logashhenko, J. A. (2015). *Mezhhkul'turnaja sensitivnost' studentov v polijetnicheskoy srede (The intercultural sensitivity of students in multiethnic environment)* (Ph.D. thesis). St. Petersburg: Saint Petersburg State University.
- Matsumoto, D., LeRoux, J. A., Robles, Y. & Campos, G. (2007). The Intercultural Adjustment Potential Scale (ICAPS) predicts adjustment above and beyond personality and general

- intelligence. *International Journal of Intercultural Relations*, 31, 747–759. DOI:10.1016/j.ijintrel.2007.08.002
- McCrae, R. R. & John, O. P. (1992). An introduction to the Five-Factor model and its applications. *Journal of Personality*, 60(2), 175–215. DOI: 10.1111/j.1467-6494.1992.tb00970.x
- McCrae, R. R. (2002). NEO-PI-R data from 36 cultures: Further Intercultural comparisons. In R. R. McCrae & J. Alik. (Eds.), *The Five-Factor model of personality across cultures* (pp. 105–125). New York: Kluwer Academic Publisher.
- Murzakanova, A. Z. (2015). Osobennosti tolerantnosti i individual'no-lichnostnyh faktorov u russkih i kabardinskih studentov (Specifics of Relation Between Tolerance and Personality Traits in Russian and Circassian Students). *Bulletin of Peoples' Friendship University. Series: Psychology and Pedagogics*, 4, 57–64.
- Novikova, I. A. (2013). Big Five (The Five-Factor Model and The Five-Factor Theory). In K. D. Keith (Eds.) *The Encyclopedia of Cross-Cultural Psychology* (pp. 136–138). Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell. DOI: 10.1002/9781118339893.wbeccp054.
- Novikova, I. A. (2016). Lichnostnye faktory mezhkul'turnoj adaptacii inostrannyh studentov mnogonacional'nogo vuza (The personal factors of intercultural adaptation of foreign students in the multinational University). *Social'no-psihologicheskaja adaptacija migrantov v sovremennom mire (Socio-psychological adaptation of migrants in modern world). Proceedings of the International Scientific Conference*, Penza (pp. 157–164). Penza: PGU Publ.
- Peko, A., Mlinarević, V. i Jindra, R. (2013). Interkulturalno obrazovanje učitelja. *Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 154(1–2), 129–154.
- Pochebut, L. G. (2012). Teoriya mezhkul'turnoj komunikativnoj kompetentnosti (Theory of intercultural communicative competence). *Nukov Pratsi. Sociology*, 184(172), 14–18.
- Pochebut L. & Logashenko Y. (2014). An intercultural sensitivity as a professional trait of specialists of humanitarian sphere. *Society, Integration, Education: Proceeding of the International Scientific Conference*, May 23–24 2014, 1, Rezekne (pp. 207–216). Rezekne Higher Education Institution.
- Prengo, L. I. (2005). *Formirovanie mezhkul'turnoj kompetencii shkol'nikov v polikul'turnoj obrazovatel'noj srede (na materiale materinskoj i mladšej shkoly Francii) (The Formation of intercultural competence of students in multicultural educational environment (on materials of the maternal and elementary schools of France)* (Ph.D. thesis). Makhachkala: Dagestan State University.
- Shaffer, M., Harrison D. & Gilley, K. (1999). Dimensions, determinants and differences in the expatriate adjustment process. *Journal of international business Studies*, 30, 557–558.
- Sheveleva, S. I. (2015). Teoreticheskie aspekty razvitija mezhkul'turnoj kompetencii inostrannyh obuchajushihhsja na etape predvuzovskoj podgotovki (Theoretical aspects of development of intercultural competence of foreign students at the stage of pre-University training). *Fundamental research*, 2(27), 6133–6138.
- Sinicrope, C., Norris, J. & Watanabe Y. (2007). Understanding and assessing intercultural competence: A summary of theory, research and practice. *Second Language Studies*, 26(1), 1–58.
- Skopinskaja L. (2009). Assessing intercultural communicative competence: Test construction issues. *Synergies Pays Riverains de la Baltique*, 6, 135–144.
- Spitsyna, O. A. (2006). *Psihologicheskie uslovija formirovanija kognitivnogo i povedencheskogo komponentov tolerantnosti u mladshih shkol'nikov v obrazovatel'noj srede (Psychological conditions of formation of cognitive and behavioral components of tolerance of Junior schoolchildren in the educational environment)* (Ph.D. thesis). Kazan': Shadrinsk State Pedagogical Institute.
- Spitzberg, B. H. & Changnon, G. (2009). Conceptualizing intercultural competence. *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*. Retrieved March 03, 2017 from the World Wide Web http://www.sagepub.com/upm-data/30482_1.pdf

- Stepanova, O. N. (2007). *Formirovanie etnokul'turnoj kompetentnosti detej starshego doshkol'nogo vozrasta v processe izobrazitel'noj dejatel'nosti (Formation of ethnocultural competence of children of senior preschool age in the process of graphic activity)* (Ph.D. thesis). Yakutsk: Ammosov Yakutsk State University.
- Škorc, B. (2012). Istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u Srbiji. U M. Milivojević-Madžarev (ur.), *Priručnik za interkulturalno učenje kroz dramu*. Beograd: Bazaart.
- Van der Zee, K. I. & Van der Gang, I. (2007). Personality, threat and effective responses to cultural diversity. *European Journal of Personality*, 21, 453–470.
- Van der Zee, K. I. & Van Oudenhoven, J. P. (2014). *Personality and multicultural effectiveness*. In V. Benet-Martínez & Y. Y. Hong (Eds.) *The Oxford handbook of multicultural identity* (pp. 255–275). New York, NY, US: Oxford University Press.
- Varhegyi, V. & Nann, S. (2011). *Identifying intercultural competences: A research report on the fields research performed in the Intercultool project*. Retrieved October 10, 2016 from the World Wide Web http://www.intercultool.eu/WP2_Research_Report_pdf.pdf
- Vorobyeva, A. A. (2011). The Five-Factor model: General overview. *Bulletin of Peoples' Friendship University of Russia. Series: Psychology and Pedagogics*, 4, 80–86.
- Yeke S. & Semerciöz, F. (2016). Relationship between personality traits, cultural intelligence and intercultural communication competence. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 235, 313–319.

Примљено 16.3.2017; прихваћено за штампу 14.6.2017.

THE RELATION BETWEEN INTERCULTURAL COMPETENCE,
PERSONALITY FEATURES AND STUDENTS' INTELLECTUAL
DEVELOPMENT

Marina V. Gridunova, Irina A. Novikova, Milica Radojev and Dmitriy A. Shlyakhta
Peoples' Friendship University of Russia – RUDN University,
Moscow, Russia

Abstract

In the light of globalisation processes accompanied by an increase in interethnic tensions, the research on personality features that contribute to a more efficient functioning in the intercultural context has become fairly topical. The aim of the conducted research was to explore the relation between intercultural competence, personality features and the level of intellectual development of students (N=121, 45% male students) of a general education secondary school in Moscow. Bennett's developmental model of intercultural sensitivity was used as the basis for studying intercultural competence, while the Scale of intercultural sensitivity was used as a diagnostic instrument. Personality features were defined in accordance with the Five Factor Model and diagnosed via the shorter version of the Five Factors questionnaire. The level of mental (intellectual) development was measured using the normative School test of intellectual development (STID-2). Based on research results, it has been established that personality features such as *conscientiousness*, *extraversion* and *neuroticism* are related to the indicators of intercultural competence in the examined students, whereby the intensity of the relations is by far higher in the group of students with the lower level of intellectual development. At the same time, the students whose level of intellectual development is higher are more inclined towards accepting cultural differences, while those with the lower level of intellectual development tend to absolutise them.

Key words: intercultural competence, Five Factor Model (FFM), Developmental Model of Intercultural Sensitivity (DMIS), intellectual development, Moscow secondary school students.

СООТНОШЕНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ С ЛИЧНОСТНЫМИ ЧЕРТАМИ И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

*Марина В. Гридунова, Ирина А. Новикова, Милица Радојев
и Дмитриј А. Шляхта*

Российский университет дружбы народов, Москва, Россия

Аннотация

В свете процессов глобализации, сопровождающихся ростом межэтнической напряженности, востребованным становится изучение особенностей личности, позволяющих эффективно действовать в межкультурном контексте. Целью проведенного эмпирического исследования являлось выявление соотношений между особенностями межкультурной компетентности, личностными чертами и уровнем интеллектуального развития учеников (N=121, 45% мальчиков) средней общеобразовательной школы в Москве. Межкультурная компетентность изучалась на основе динамической модели межкультурной сенситивности М. Беннета, для диагностики использовалась Шкала межкультурной сенситивности О.Е. Хухлаева и М.Ю. Чибисовой (адаптация Ю.А. Логашенко). Личностные черты рассматривались в рамках Пятифакторной модели (R. Costa и P. McCrae) и диагностировались с помощью краткой формы Пятифакторного опросника (русская адаптация М.В. Бодунова и С.Д. Бирюкова). Уровень умственного (интеллектуального) развития измерялся с помощью нормативного Школьного теста умственного развития (ШТУР-2), разработанного М.К. Акимовой и др. В результате исследования выявлено, что личностные черты, такие как *добросовестность, экстраверсия и нейротизм*, связаны с параметрами межкультурной компетентности исследуемых старшеклассников, при этом теснота связей гораздо выше в группе старшеклассников с более низким уровнем интеллектуального развития. В то же время, старшеклассники с более высоким уровнем интеллектуального развития более склонны к принятию межкультурных различий, тогда как старшеклассники с более низким уровнем интеллектуального развития более склонны к их абсолютизации.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, Пятифакторная модель личностных черт (FFM), динамическая модель межкультурной сенситивности (DMIS), интеллектуальное развитие, московские старшеклассники.